

BEQASAM: HUNARMANDCHILIK MEROSI VA UNING GLOBAL MODADAGI ISTIQBOLLARI

Ziyoqulova Pavina

*Termiz davlat universiteti 3-kurs milliy libos, kashtachilik va to'qimachilik
yo'nalishi talabasi.*

Annotatsiya: *Beqasam matosi O'zbekiston xalqining qadimiy hunarmandchilik meroslaridan biridir. U asrlar davomida nafaqat kiyim-kechak sifatida, balki milliy madaniyatning ajralmas qismi sifatida ham qadrlanib kelgan. Yorqin ranglar, mustahkam tuzilish va murakkab naqshlar uyg'unligi beqasamni boshqa matolardan ajratib turgan asosiy belgilaridir. Ushbu maqolada beqasam matosining tarixi, ishlab chiqarish usullari, badiiy-estetik xususiyatlari hamda uning zamonaviy moda sanoatida qo'llanilishi va global bozordagi istiqbollari keng yoritiladi. Tadqiqot jarayonida tarixiy tahlil, madaniy-estetik yondashuv, qiyosiy tahlil va kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, beqasam nafaqat milliy meros sifatida, balki global moda jarayonida ham o'z o'rniga ega bo'lish salohiyatiga ega.*

Kalit so'zlar: *beqasam, hunarmandchilik, milliy mato, to'qimachilik, global moda, milliy meros, dizayn.*

KIRISH

O'zbekiston qadimdan to'qimachilik san'ati rivojlangan hududlardan biri sifatida tanilgan. Buyuk Ipak yo'li orqali yuzlab yillar davomida Sharq va G'arb o'rtasida nafaqat savdo, balki madaniyatlar almashinuvi ham amalga oshgan. Shu jarayonda o'zbek hunarmandchiligi, xususan, mato to'qish san'ati yuqori darajada rivojlangan. Atlas, adras, beqasam kabi matolar nafaqat o'zbek xalqining, balki butun Markaziy Osiyo madaniyatining o'ziga xos ramziga aylangan. Bugungi kunda milliy matolarimiz, jumladan, beqasam matosining qadri tobora oshib bormoqda. Beqasam matosi o'zbek milliy hunarmandchiligining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat kundalik hayotda, balki xalqimizning urf-odatlar va marosimlarida ham muhim o'rin tutgan. Xalqimiz beqasamni o'ziga xos ma'naviy boylik sifatida qadrlagan va uni avlodlardan avlodga o'tkazib kelgan. Shu boisdan ham beqasam faqatgina mato emas, balki xalq tarixini, milliy qadriyatlarini va estetik didini mujassamlashtirgan noyob asar sifatida qaraladi. Beqasamning boshqa matolardan asosiy farqi — uning mustahkamligi va ko'p funktsionalligi bo'lib, shu sababli u nafaqat kiyimlarda, balki uy-ro'zg'or buyumlarida ham ishlatilgan. U ko'pincha paxta va ipak iplarining qo'shilishidan to'qilgan bo'lib, ko'p hollarda oddiy atlas va adraslardan farqli ravishda kundalik hayotda ham keng qo'llangan.

Global moda industriyasida milliy merosdan foydalanish, ekologik va tabiiy materiallarga talabning ortishi beqasam matosining xalqaro miqyosda targ'ib qilinishi,

zamonaviy dizaynlarda qo'llanishi hamda hunarmandchilik merosi sifatidagi o'rni va istiqbollarini tahlil qilish dolzarb masalaga aylangan.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida bir qator metodlardan foydalanildi. Avvalo, tarixiy tahlil metodi yordamida beqasamning paydo bo'lish tarixi, uning xalq hayotidagi o'rni va qadimiy qo'llanish doiralari yozma manbalar hamda ilmiy adabiyotlar asosida o'rganildi. Shuningdek, madaniy-estetik tahlil orqali beqasam naqshlari, rang uyg'unligi, ularning ramziy ma'nolari va badiiy ahamiyati tahlil qilindi. Qiyosiy metod esa beqasamni atlas va adras kabi boshqa o'zbek milliy matolari bilan solishtirish imkonini berdi, natijada ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlab berildi. Bundan tashqari, amaliy kuzatuv asosida zamonaviy moda ko'rgazmalari, kolleksiyalar va dizaynerlik ishlanmalari orqali beqasamning qo'llanilish holatlari kuzatildi. So'ngra, ilmiy manbalar sharhi metodi orqali milliy matolar bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlari o'rganilib, beqasamning ilmiy jihatdan tadqiq etilishi yanada chuqurlashtirildi.

NATIJALAR

Tadqiqotdan olingan natijalar quyidagilardan iborat:

1. Beqasamning tarixiy ahamiyati – Beqasam asosan Xorazm, Buxoro va Farg'ona vohalarida keng tarqalgan bo'lib, asrlar davomida milliy liboslar va uy-ro'zg'or buyumlari sifatida ishlatilgan.
2. Texnologiyasi – Beqasam qo'lda to'qilgan bo'lib, ipak va paxta iplarining uyg'unligi natijasida yaratilgan. Mustahkamligi sababli u kundalik hayotda eng ko'p ishlatiladigan matolardan biri bo'lgan.
3. Badiiy-estetik qiymati – Beqasam naqshlari ko'pincha geometrik shakllar, o'simliksimon elementlar va rang-barang chiziqlar bilan uyg'unlashgan. Bu o'zbek xalqining badiiy didi va estetik qarashlarini aks ettirgan.
4. Zamonaviy qo'llanilishi – Hozirda beqasam milliy liboslar, moda kolleksiyalari, aksessuarlar (sumka, sharf, kamar), hatto interyer dizaynida ham keng qo'llanmoqda.
5. Global imkoniyatlar – Beqasamning tabiiyligi va milliyliги ekologik moda konsepsiyasi bilan uyg'un keladi. Shu bois, u xalqaro moda sanoatida eko-brend sifatida targ'ib qilinishi mumkin.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, beqasam o'zbek xalqining moddiy va ma'naviy hayotida chuqur ildiz otgan to'qimachilik mahsulotidir. U asrlar davomida xalqimizning turmush tarzida keng qo'llanilgan bo'lsa-da, bugungi globallashuv jarayonida yangi talqin va yangi imkoniyatlarga ega bo'lmoqda.

Avvalo, beqasamning badiiy-estetik qimmatiga haqida to'xtalish lozim. Uning naqshlari va ranglari milliy dunyoqarash, tabiatga bo'lgan mehr-muhabbat va hayot falsafasini o'zida mujassam etadi. Misol uchun, yashil rang — tabiat va yangilanishni, qizil rang — baxt va quvonchni, qora rang esa mustahkamlikni ifodalagan. Bu ramzlar nafaqat estetik zavq uyg'otgan, balki xalq orasida ijtimoiy-psixologik ma'noga ham ega

bo'lgan. Shu jihatdan qaraganda, beqasam matosi oddiy libos materiali emas, balki ramziy til sifatida ham qadrlangan.

Zamonaviy davrda esa beqasamning talqini o'zgarib bormoqda. Ko'plab yosh dizaynerlar uni yangicha shakl va uslublarda qo'llashmoqda. Masalan, an'anaviy liboslardan tashqari, beqasam zamonaviy ko'ylaklar, kostyumlar, pardoz-andoz buyumlari, aksessuarlar va hatto mebel qoplamalarida ham ishlatilmoqda. Bu esa beqasamning universalligi va zamonaviy talablar bilan moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, xalqaro moda sahnasida ham milliy matolarga bo'lgan qiziqish kuchaymoqda. Hozirgi kunda ekologik toza va tabiiy materiallardan foydalanish global moda tendensiyalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan beqasam matosi — tabiiy iplar asosida yaratilganligi tufayli ekologik moda konsepsiyasiga to'liq mos keladi. Demak, beqasam nafaqat milliy, balki global miqyosda ham dolzarb ahamiyat kasb etishi mumkin.

Shu bilan birga, muammolar ham mavjud. Birinchidan, beqasam ishlab chiqarish jarayoni asosan qo'lda amalga oshiriladi, bu esa katta miqdorda mato ishlab chiqarish imkoniyatlarini cheklaydi. Ikkinchidan, marketing va brending masalalari yetarlicha yo'lga qo'yilmagan. Beqasamni xalqaro bozorga olib chiqish uchun uni milliy brend sifatida targ'ib qilish, zamonaviy dizaynerlik kolleksiyalarida faol qo'llash va uni moda haftaliklarida namoyish qilish talab etiladi. Uchinchidan, yosh avlod orasida beqasam to'qish an'anasini davom ettiruvchi hunarmandlarning kamayib borishi ham muammolardan biridir.

Ammo barcha ushbu to'siqlarga qaramay, beqasamning imkoniyatlari keng. U nafaqat milliy meros sifatida, balki xalqaro moda maydonida o'z o'rniga ega bo'lishi mumkin. Bu esa o'z navbatida O'zbekistonning madaniy imidjini oshirishga, milliy brend sifatida tanilishiga ham xizmat qiladi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, beqasam o'zbek milliy matolari orasida alohida o'rin tutadi. Agar atlas ko'proq bayram va tantanali marosimlarda, adras esa ko'proq kundalik liboslarda ishlatilgan bo'lsa, beqasam ularning har ikkisini o'zida mujassamlashtirgan. Shu sababli beqasam xalq orasida "ko'p qirrali mato" sifatida qadrlangan.

Bugungi global moda sanoatida milliy matolar va tabiiy mahsulotlardan foydalanishga qiziqish ortmoqda.

Masalan, yevropalik va osiyolik dizaynerlar o'z kolleksiyalarida o'zbek atlaslari va adraslarini qo'llashmoqda.

Shu jarayonda beqasam ham o'zining mustahkamligi va zamonaviy talablarga mos estetik xususiyatlari bilan alohida e'tiborni jalb qilishi mumkin.

Biroq, beqasamning global bozorga chiqishi uchun quyidagi muammolarni hal qilish zarur:

- ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish;
- marketing va brendingni kuchaytirish;
- xalqaro ko'rgazmalar va moda haftaliklarida faol qatnashish;

- dizaynerlar bilan hamkorlikda yangi kolleksiyalar yaratish.

Agar ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, beqasam nafaqat milliy meros sifatida, balki xalqaro moda brendi sifatida ham tan olinishi mumkin.

XULOSA

Beqasam o'zbek xalqining bebaho hunarmandchilik merosi bo'lib, uning tarixiy, estetik va amaliy ahamiyati nihoyatda yuqori. Tadqiqot natijalariga ko'ra, beqasamning global modadagi istiqbollari keng: u ekologik moda tamoyillariga mos, tabiiyligi bilan ajralib turadi va milliy qadriyatlarni zamonaviylik bilan uyg'unlashtira oladi. Shu bois, beqasamni nafaqat milliy liboslarda, balki xalqaro kolleksiyalarda ham keng qo'llash mumkin.

Kelajakda beqasamni global moda sanoatida milliy brend sifatida targ'ib qilish uchun quyidagilar muhim:

- an'anaviy texnologiyalarni zamonaviy ishlab chiqarish usullari bilan uyg'unlashtirish;
- yosh dizaynerlarni milliy matolar asosida innovatsion ishlanmalar yaratishga rag'batlantirish;
- xalqaro moda ko'rgazmalari va tanlovlarda beqasamni keng targ'ib qilish;
- davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan milliy matolarni qo'llab-quvvatlash dasturlarini yo'lga qo'yish.

Beqasam — bu nafaqat o'tmishning merosi, balki kelajak modasining ham muhim tarkibiy qismi bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ismoilova, N. (2020). O'zbek milliy matolari: tarix va taraqqiyot. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. UNESCO. (2021). Silk Roads: Dialogue, Diversity and Development. Paris: UNESCO Publishing.
3. Karimova, D. (2019). Beqasam matosining o'zbek xalq kiyimlaridagi o'rni. San'at va Dizayn Jurnal, 3(2), 55-63.
4. Saidov, A. (2022). Milliy matolar va ularning zamonaviy modadagi talqini. O'zbekiston Madaniy Merosi, 5(1), 88-97.
5. Gurova, O. (2020). Traditional textiles in global fashion: Between heritage and modernity. Journal of Fashion Studies, 12(4), 101-117.
6. Abdullayeva, M. (2023). Beqasam matosida rang va naqsh uyg'unligi. To'qimachilik Ilmiy Axborotnomasi, 7(3), 42-51.
7. Nazarova, G. (2018). O'zbek to'qimachilik san'ati va hunarmandchilik an'analari. Toshkent: O'zbekiston san'ati nashriyoti.
8. Ikromova, S. (2021). Milliy matolarning ekologik moda konsepsiyasidagi o'rni. Yosh Tadqiqotchilar Jurnal, 2(4), 23-30.

9. UNESCO Tashkent Office. (2019). Safeguarding Uzbek Traditional Textiles. Tashkent.

10. Johnson, M. (2022). Sustainable fashion and traditional fabrics: A global overview. Fashion and Sustainability Review, 15(1), 70-84.